

Jevreji u istorijskim dokumentima antičke Grčke i Rima

Πατέραισι δαχτυλίδιοι Θεού λιγκάδες τοιχών
Στέλεχος τάσσεις φονικής εἰς αὐτούς, (βα;
Ως πέμπτη βερύλλιοι μέν τα φίλα καταθέουσι μανδύα,
Οὓς μοι διδίκια γίνεταις αφ' ὧν τάχας οὐδέποτε ήσα,
Οὐδὲ έγνω πότερον πειθάναις ἡ ζωὴ εἰμί,
Οὐδὲ θύρας αἴρεσθαι αὐτοῖς, ἢ πάντα αὐλάρια
Ωντοτέλεστος οὐδὲ τελείωσις φέντας, αὐτὸν Αἰγαίον.
Βασιλεὺς τῶν τάσσεις Τιμαργάτης πολείσεργο
Αἴγατη, μέγιστη ιδεῖ, καὶ μέγιστην οὐδὲ με ποτέ.
Νῦν δέ μοι οὐδεὶς καταθέουσι, ἀλλὰ Σύρια
Φοῖνικες· πλιγαρπόποτεσμας ἀστραγανούς,
Ταχίστης οὐδὲ Ερατη, τὰντοις συθλανες θομοῖσι
Εργασμένα τεκύλαντάντοις μέλαναν αἵμα.
Χαλὶς Εκατόν δισαπόθητη, καθ' οὐδεὶς τίλος αὔματος πέθανε.

LUCIO DOMIZIO ENO
LIO DIGNEO DOMIZIO ENO
E DI AGRIPPINA MINORE,
NELLA DELL'IMPERATORE CALIGO
NEL 54 D.C. DIVENNE IMPERATORE
PER ACCLAMAZIONE DEI PRETORI
DURANTE IL SUO PRINCIPATO LUI
CONOBBE UN PERIODO DI
GRANDE SPLENDORE.

Antička Grčka i antički Rim - dva velika carstva, dve velike kulture! I jedno i drugo ostavili su nesumnjivo veliki trag na ono što danas zovemo „svetskom istorijom antičkog vremena i antičkog sveta“. Ujedno, ona su i dva velika izvora brojnih zapisa i dokumenata, kao tragova o događajima iz istorije naroda tog doba i tih prostora kojima su vladala ova dva carstva, svako u svoje vreme.

A na geografskoj i istorijskoj vjetrometini njihovih granica, njihovih osvajanja i vladanja, njihovih ratovanja, porobljavanja, uticaja i moći, nalazio se i **jevrejski narod**. Prvo na prostoru svoje domovine u političkim granicama države Judeje (ili u borbi za njenu slobodu), a potom i kao poraženi i dobrim delom razasuti narod na prostorima Bliskog istoka i Levanta, kojima su vladala ova dva carstva.

Grčki izvori i dokumenta

Grčka pretenzija, uticaj i konačno dominacija Bliskim istokom otpočela je drugom polovinom 4. veka p.n.e. sa osvajanjima Aleksandra Velikog Makedonskog (334.- 323.g.p.n.e.). Posle smrti Aleksandra Velikog, njegovo ogromno carstvo podeljeno je između Ptolomeja I Sotera (323.- 285.g.p.n.e.) koji osniva dinastiju koja će vladati Egiptom, i Seleuka I Nikatora (311.- 280.g.p.n.e.) koji osniva dinastiju koja će vladati Sirijom. Judeja i teritorija nekadašnje kraljevine Izrael, od 323.g.p.n.e. je pod kontrolom egipatske grčke dinastije Ptolomeja, sve do 198.g.p.n.e. kada kontrolu nad Judejom preuzima seleukidski grčki vladar i kralj Antioh III Sirijski (223.-187.g.p.n.e.). Sa političkim i vojnim osvajanjima došla je i nametala se i grčka kultura. Svoju političku i vojnu samostalnost jevrejska država i kraljevina Judeja obnovila je posle pobune i pobjede koju će izvojevati jevrejska dinastija Hašmonejaca u vremenu od 166.- 37.g.p.n.e. (mada je već od 63.g.p.n.e. otpočela rimska dominacija i uticaj nad Judejom). Iz ovog vremena postoji nekoliko grčkih izvora, artefakata i dokumenta, koji pominju Jevreje i jevrejsku državu Judeju i njihove odnose sa Grčkom.

Heliodorova kamena stela (ploča) – 178.g.p.n.e.

Heliodor je bio ministar na dvoru seleukidskog grčkog kralja Seleuka IV Filopatora (187.- 175.g.p.n.e.), brata Antioha IV Epifana (175.- 164.g.p.n.e.). Godine 178.p.n.e. kralj ga je imenovao nadzornikom svih hramova i dao mu zadatak da iz njih prikupi zlato i druga blaga, kako bi mogao isplatiti ratnu odštetu Rimljanim.

U iskopavanjima vršenim 2007. godine u nacionalnom parku Beit Guvrin (na lokalitetu antičkog grada Marisa) otkrivena je kraljevska stela (ploča) koja je verovatno bila deo grčkog hrama u Marisi, u vreme grčke dominacije nad Judejom. Ona u svom tekstu sadrži proglašenje poslat Apoloniju (Olimpiodorusu), tadašnjem grčkom upravitelju u Siriji, Feniciji i Judeji, kojim se opunomoćuje državni upravitelj Heliodor koga kralj šalje u Judeju, da za potrebe državne blagajne preuzme blago (zlato, srebro i drugo) koje se nalazilo i u jevrejskom Hramu u Jerusalemu.

Ova ploča od krečnjačkog kamena, datirana je 20-tog dana, meseca *gorpiaiusa*, godine 134. (što odgovara avgustu 178.g.p.n.e.). Ona sadrži 28 redova ispisanih na grčkom jeziku, sa proklamacijom (proglašenjem) koja počinje: „*Kralj Seleuk, Heliodoru uz bratske pozdrave: Uzimajući sa najvećom pažnjom i bezbednošću za naš interes i potrebe za naše kraljevstvo i za omogućavanje kvalitenog života i bez straha naših podanika...izdajem naređenje da se iz*

hramova koji se nalaze u drugim satrapijama (oblastima, o.a.), a koji primaju i ubiru tradicionalne prihode, prikupe (oduzmu, o.a.) ta njihova dobra. Ali kako događaji u Koele-Siriji i Feniciji zahtevaju imenovanje nekoga da uzme brigu o ovome (hramovima, o.a.)... *Olimpiodorus* (Apolonije, o.a.).... Dalji je tekst nečitak.

Koele-Sirija je latinski naziv za Celesiriju (Kelesiriju), što doslovno znači „Praznu Siriju“, teritoriju koju u antičko doba predstavlja Levant, što uključuje i Judeju i obalu (današnjeg Izraela) do grada i luke Jafe.

Δορυμένης Διοφάνει χαίρειν· τῆς παρὰ Ἡλιοδώρου
τοῦ ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἀποδοθείσης ἡμῖν ἐπιστολῆς
κατακεχώρισται τὸ ἀντίγραφον. Εὖ οὖν ποιήσεις

- 4 φροντίζων ἵνα ἔκαστα συντελῆται ἀκολούθως
τοῖς ἐπεσταλμένοις.

(Ἐτους) δλρ' Γορπιαίου κβ'

- ‘Ἡλιόδωρος Δορυμένει τῷ ἀδελφῷ χαίρειν· τοῦ ἀπο-
8 δοθέντος ἡμῖν προστάγματος παρὰ τοῦ βασιλέως
περὶ τῶν κατὰ Ὀλυμπιόδωρον ὑποτέτακται τὸ ἀντί-
γραφον. Εὖ οὖν ποιήσεις κατακολουθήσας τοῖς ἐπεσ-
ταλμένοις.
12 (Ἐτους) δλρ' Γορπιαίου κ{γ}'

- Βασιλεὺς Σέλευκος Ἡλιοδώρῳ τῷ ἀδελφῷ χαίρειν·
πλείστην πρόνοιαν ποιούμενοι περὶ τῆς τῶν ὑπο-
τεταγμένων ἀσφαλείας καὶ μέγιστον ἀγαθὸ[ν]
16 εἶναι νομίζοντες τοῖς πράγμασιν, ὅταν οἱ κατὰ
τὴν βασιλείαν ἀδεῶς τοὺς ἑαυτῶν βίους διοικῶ-
σιν, καὶ συνθεωροῦντες, ὡς οὐθὲν δύναται μετα-
λαμβάνειν τῆς καθηκούσης εὐδαιμονίας ἄνευ
20 τῆς τῶν θεῶν εὔμενείας, ἵνα μὲν τὰ καθιδρυ-
μένα κατὰ τὰς ἄλλας σατραπείας ἱερὰ τὰς πατρίο[ντες]
κομίζηται τιμὰς μετὰ τῆς ἀρμοζούσης θεραπ[είας],
[έ]ξ ἀρχῆς τυγχάνομεν τεταγμένοι, τῶν δὲ κ[ατὰ]
24 [Κο]λ[α]τρην Συρίαν καὶ Φοινίκην πραγμάτων οὐκ ἐ[χόντων]
[τὸν τα]σσόμενον πρὸς τῇ τούτων ἐπιμελ[εία - ca. 6 -]
-----μεν ὅτι σωφρόνως πρὸς τὴ[ν -----]
-----τῶν Ὀλυμπιόδωρος -----
28 -----κτήψεως ΕΚΤ-----

Integralni tekst sa Heliodorove stele u orginalu na grčkom jeziku

Pošto se ovaj proglaš odnosio i na oduzimanje prihoda koji su tradicionalno pripadali jevrejskom Hramu u Jerusalemu, a koje je ubiralo lokalno jevrejsko sveštenstvo, faktički ovim se proglašom ostvaruje povreda tih autonomnih verskih prava Jevreja, što će sve ukupno doprineti pobuni i ustanku protiv grčke okupacione vlasti. Ovi i sledeći postupci Seleuka IV, a posebno posle njegovog ubistva (verovatno od strane Heliodora) potezi njegovog mlađeg brata i naslednika kralja Antioha IV Epifana, izazvaće ustank Jevreja predvođenih Matatjom i njegovim sinom Judom Makabijem (vladao 166.-160.g.p.n.e), što će rezultirati konačnim oslobođanjem Jevreja od grčke dominacije.

Interesantno je da se i Apolonije i Helidor, koji se imenom pominju na ovoj steli, takođe imenom pominju (u kontekstu ovih događaja i kao predstavnici grčke okupacione vlasti) i u Bibliji, u *Drugoj knjizi o Makabejcima; 3:1- 9 „...ode ka Apoloniju...koji je u to vrijeme bio upravitelj Fenicije (i Judeje, o.a.)...Apolonije ga (misli se na grčkog kralja Seleuka IV, o.a.) obavijesti o prokazanom blagu, a kralj izabra Helidora, svoga državnog upravitelja, i posla ga s nalogom da preuzme spomenuto (hramsko, o.a.) blago. Helidor odmah krenu na put...“*

Ova kamena stela koju čine tri fragmentna od krečnjačkog kamen, predstavlja jedan od najznačajnijih dokaza – artefakata pronađenih u Izraelu iz vremena grčke dominacije (okupacije) koji daju više informacija o jednom važnom periodu iz jevrejske istorije, a odnose se na vreme makabejskog ustanka protiv Grčke.

Stela se danas nalazi u Izraelskom muzeju u Jerusalemu.

Rukopisi grčkih antičkih istoričara

Više grčkih istoričara antičkog vremena je u svojim radovima pisalo o pojedinim segmentima iz istorije antičke Judeje i samih Jevreja. Nekada su to osnovni istorijski prikazi, a ponekad i određene filozofske i teološke opservacije o Jevrejima, njihovoј veri i istorijsko-verskom nasleđu, često (ti tekstovi) opterećeni tonom etnocentrične grčke vizije sveta.

Obzirom na kompleksnost tih međusobnih odnosa, koja se bazirala na stalnoj težnji eksponenata grčke vlasti u Judeji da uguše ne samo političke aspiracije, već još više nacionalna osećanja i praksu jevrejskih verskih običaja i verovanja u samo jednog Boga, ti komentari i opisi Jevreja su uglavnom u negativnom kontekstu, kao „mizantropa i negostoljubivih protivnika grčke kulture i helenizacije“.

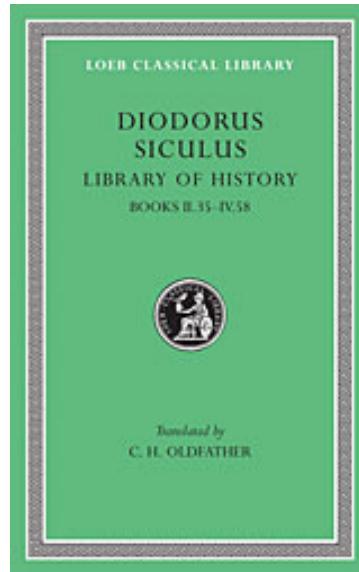
Diodorus Sikulus Pisao je između 60.- 30.g.p.n.e. Rođen je na Siciliji u gradu Agriumu (današnji Agira), autor je svetske istorije koju je nazvao „Biblioteka istorije“ („Bibliotheca Historica“), napisane u 40 knjiga od kojih su sačuvane knjige 1-5 i knjige 11-20, podeljene u tri sekcije. Poslednja kopija kompleta njegovih knjiga uništena je u turskom osvajanju Konstantinopolisa 1453. godine.

U odeljku knjige „**Egiptika**“ („Starine“), 40.3 („Mitovi i kraljevi antičkog Egipta“), verovatno koristeći za svoj izvor rad i pisanje **Hekataeusa iz Abdere**, grčkog filozofa skeptika i istoričara iz 4. veka p.n.e., prenosi njegov „grčki ugao“ viđenja Jevreja iz helenističkog vremena, kao naroda i religije koja se ne želi helenizirati, i opisuje ih kao „mizantropi“.

U tom odeljku opisa istorije antičkog Egipta on za Jevreje koji su u egipatskom ropstvu između ostalog piše i sledeće:

*„Ali veliki broj je onih koji su došli iz onoga što se danas zove **Judeja**, koja nije daleko od Egipta i koja je u to doba bila slabo naseljena. Zajednicu je vodio čovek koji se zvao **Mojsije**, koji se isticao po svojoj mudrosti i hrabrosti. Zauzimajući zemlju koju su naselili, pored ostalih gradova, onaj koji je danas najpoznatiji je **Jerusalem**. Pored toga on podiže hram koji postaje mesto njihovog najvećeg poštovanja, ustanovljavajući bogosluženje i rituale, napisao je njihove zakone i ustanovio njihovu državu i institucije. Podelio ih je u dvanaest plemena smatrajući da će time postići najbolju raspodelu među njima koja odgovara i broju meseci u godini.“*

U daljem tekstu se zatim počinje sa kritikom „ovakvog ponašanja Jevreja“, koje „ma koliko predstavljalо ono što oni čine u pokoravanju svome bogu“, to ih toliko razlikuje od ostalih naroda oko njih, i prema njemu, Diodorusu, „to nije način života i verovanja kojim treba ići“.

Jazon iz Sirene

Bio je helenizirani Jevrej koji je živeo oko 100.g.p.n.e. Napisao je istoriju o vremenu *Makabejskog ustanka*,

zaključno sa pobedom ustanika i pogubljenjem grčkog seleukidskog generala Nikanora 161.g.p.n.e. To je vreme vladavine kralja Antioha IV Epifana (175.-164.g.p.n.e.) nad Judejom, kada se Jevreji pod vodstvom Matatije i Jude Makabija (167.- 161.g.p.n.e.) zbog političkog i verskog ugnjetavanja i nasilne helenizacije dižu na ustanak protiv grčke dominacije. Istorjsko viđenje tog vremena opisao je u pet knjiga koje predstavljaju osnovu onoga što je opisano i u Bibliji u *Drugoj knjizi o Makabejcima*.

Ovaj značajni događaj iz jevrejske istorije posebno je opisan i od strane kasnijih anonimnih autora, pa se u 2. veku pod imenom „**Megilat Antiohus**“ („Svitci iz Antiohije“) pojavljuju i novi radovi na ovu temu pisani na aramejskom jeziku, odnosno od 5. do 7. veka prevodi i na hebrejskom jeziku. U 9. veku istaknuti rabin i jevrejski mislilac **Sadia ben Jozef Gaon** (rođen u Egiptu 882/892.- umro u Bagdadu 942.) prevodi „*Megilat Antiohus*“ i na arapski jezik.

Apian od Aleksandrije (95.- 165. god.) Grčki istoričar, autor knjige „**Rimska istorija**“. Rođen je u

Aleksandriji u bogatoj i dobrostojećoj grčkoj porodici, ali rimskim podanicima. Iako su od njegove „Rimske istorije“ u potpunosti ostale sačuvane samo knjige koje opisuju rimski građanski rat pre perioda careva, značajni su i delovi njegovih preostalih sačuvanih knjiga koje nam daju informaciju i opis iz vremena seleukidske grčke imperije, rimskom pokoravanju grčke i posebno o ratu Rima i seleukidskog kralja Antioha III Sirijskog (223.- 187.g.p.n.e.) vođenom od 192. do 188.g.p.n.e.

Na kraju njegove 24. knjige („*Trajanov Arabljanski rat*“, fragment 1) on opisuje i svoje bežanje iz Egipta u vreme jevrejske pobune protiv rimskog cara Trajana (98.- 117.god.) 115.- 117.godine. On tu kaže „*Jednom, noću, kada sam bežao od Jevreja za vreme rata u Egiptu, i pokušavao doći do Petre u Arabiji...Sve je bilo puno neprijateljstva i ja nisam mogao da se vratim neprijateljima (Jevrejima, o.a.) od kojih sam pokušavao pobeći...Pobegao sam brodom i ovo mi je spasilo život. Brod sa drugima je uhvaćen od Jevreja. Meni je sreća bila naklonjena i spasio sam se*“.

Naime, 115. godine, kulminira nezadovoljstvo Jevreja grada Sirene (antički grad na obali današnje istočne Libije), Egipta, Kipra i Mesopotamije, i ono prerasta u oružanu pobunu protiv rimske vlasti. Apian u gornjem opisu ustvari spominje okolnosti koje su bile vezane za početak te pobune i njegov beg iz Egipta. Pobunu u Sireni je ugušio rimski vojskovođa Kvintus Turbo.

Kamena ploča iz javnog kupatila u Sireni, koja komemoriše obnovu grada posle Tumulto Judaico (Pobune Jevreja), nereda izazvanih pobunom od strane Jevreja

Porfirije od Tira (234.- 305. godina)

Grčki filozof neoplatonizma, jedan od najsvestranijih mislilaca svoga vremena. Pokazao je značajno interesovanje za judaizam, i kao jednu od antičkih religija Bliskog istoka, i kao izvorište hrišćanstva (protiv kojeg je, inače bio).

Njegovi pogledi i stavovi prema judaizmu odražavali su simpatiju. Bio je jedini antički istoričar koji je citirao Jozefa Flavija, romaniziranog Jevreja, jednog od značajnih istoričara toga vremena. To čini u svom delu „**Apstinencija**“ („*De Abstinentia*“), gde citira Flavijeve opise jevrejske sekte Esena. Sa saosećanjem opisuje i nesreću i stradanje Jevreja za vreme grčke okupacije i vlasti Antioha IV Epifana (175.- 164.g.p.n.e.) kao i pod rimskom vlašću. U svom delu „**Zivot Pitagore**“ predstavlja ga (Jozefa Flavija) kao sljedbenika i pristalicu judaizma.

Autor je i odlomaka „**Komentara Knjige o Danijelu**“ koji predstavljaju ekstrakte iz dvanaeste knjige njegovog dugog i poznatog polemičkog dela „*Protiv hrišćana*“, koje je napisao krajem 3. veka. U svojim komentarima *Knjige o Danijelu*, te dvadesetsedme značajne knjige iz jevrejske Biblije i jevrejskog verskog i istorijskog nasleđa, a koja predstavlja opus proročanstava izvesnog Jevrejina Danijela iz Vavilona i čije pisanje obuhvata period od oko 618. do 536. g.p.n.e., Porfirije komentariše da je ta knjiga napisana ne od strane čoveka po kome nosi ime (Danijela) i u Vavilonu, već od strane nekoga ko je živeo u Judeji u vreme grčkog vladara Antioha IV Epifana, te da ona ne predstavlja predviđanja budućnosti, već opisuje ono što se već dogodilo. Dakle, da je to prava istorija, a ono što se u njoj pominje nakon vladavine Antioha, da predstavlja autorovu fikciju. Jer, po Porfiriju, budućnost je nepredvidiva! Svoje komentare na ovaj njegov stav o istorijskom osnovu biblijske *Knjige o Danijelu*, dali su kasniji grčki i rimski istoričari, kao što su Euzebio, Apolinarije i Metodije.

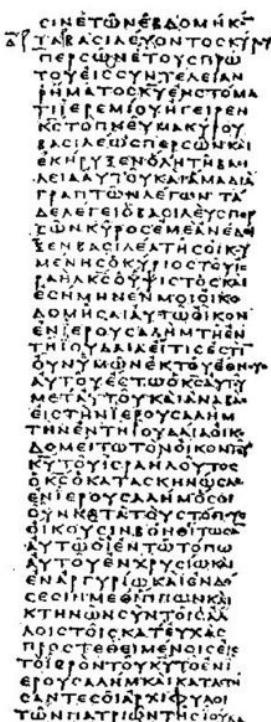
U svakom slučaju, ne iznenađuje da je celi ovaj njegov rad zabranjen od strane Rima kada je hrišćanstvo postalo zvanična religija carstva, a sve preostale kopije njegovog pisanja su spaljene 448. godine. Ipak, neki odlomci iz njegovih „*Komentara Knjige o Danijelu*“ su preživeli jer su citirani u radovima i komentarima o Danijelu, rimskog hrišćanskog sveštenika, ispovednika, teologa i istoričara - Svetog Jeronima (347.- 420.g.), sina poznatijeg istoričara Euzebija iz Cezareje.

Rimski izvori i dokumenta

Od 63.g.p.n.e. kada Rim osvaja Siriju, a iste godine rimski general Gnej Pompej Veliki (106.- 48.g.p.n.e.) osvaja Jerusalem, počinje rimska dominacija Judejom i Bliskim istokom. Iako Judejom formalno sve do 95. godine nove ere i dalje vladaju jevrejski kraljevi (Hirkan II, Matatija Antigona, Herod Veliki, Arhelaj Etnarh, Antipa Herod, Filip Tetrarh, Aristobul, Agripa I, Agripa II) sledeća dva veka obeležiće period stalnih sukoba i borbe između Jevreja i Rima. Dva velika jevrejska ustanka protiv Rima (Prvi jevrejski ustanak 66.- 70.god. i Drugi jevrejski ustanak 132.- 135.god.) u mnogome će odrediti sudbinu jevrejskog naroda, koja će konačno dovesti i do dijaspore i raseljenja Jevreja. Ti događaji popraćeni su zapisima rimskih istoričara, kao i drugim materijalnim artefaktima.

Rukopisi Filona Aleksandrijskog (Filo Judeusa) – početak 1. veka nove ere

Filon Aleksandrijski, rođen je oko 20.g.p.n.e. i živeo je do 50. godine nove ere. Autor je 48 istorijskih radova od kojih je većina sačuvana u orginalnom grčkom tekstu, dok je 9 njegovih rasprava (traktata, studija) sačuvano u prevodu na jermenski jezik, iz 6. veka. Savremenik je četvorice rimskih imperatora: Augusta, Tiberija, Kaligule i Klaudija. Rođen kao Julije Filon, pripadao je uglednoj i imućnoj aleksandrijskoj porodici heleniziranih Jevreja, koja je generacijama živila u Aleksandriji i čiji su preci bili savremenici grčke Ptolomejske dinastije i vlasti u Egiptu. Njegov nećak, poznati Tiberije Julije Aleksandar, kao „otpadnik“ od jevrejske vere, postao je i guverner Egipta. Filon je bio apologist i branilac judaizma i pokušavao je uskladiti svoje jevrejsko poreklo sa svojim heleniziranim kulturološkim opredeljenjem. Članovi njegove porodice za vreme vladavine rimskog cara Gaja Julija Cezara (48.- 44.g.p.n.e.) postaju rimski podanici i državljanici. To određuje da se Filon, iako piše i o periodu grčke vladavine Egiptom, ipak tretira kao rimski istoričar.

Pisani rad „*Aristasovo pismo*“, predstavlja dvadesetak rukopisa koji se pripisuju glavnom bibliotekaru grčkog vladara Ptolomeja II Filadelfa (285.- 246.g.p.n.e.), Dimitriju Faleru. On je navodno bio zadužen da u prepisci sa vrhovnim sveštenikom jevrejskog Hrama u Jerusalemu, Elazarom, šaljući mu bogate poklone preko izvesnog Aristasa, obezbedi da Elazar pošalje 72 čoveka (po 6 starešina iz svakog jevrejskog plemena) primerenog vladanja i upoznatih sa jevrejskim Zakonom, da prevedu Stari zavet na grčki jezik. Mnogi istoričari i istraživači se slažu da je stvarni autor ovog pisma ustvari bio „helenizirani Jevrej“. Prevodioci su bili smešteni na ostrvu Far (Faros) nedaleko od aleksandrijske luke i prevod su završili za 72 dana.

Stubac teksta iz Septuaginte pisan uncijalnim slovima, iz Codex Vaticanusa (slika levo)

Filon Aleksandrijski nam u svom delu „**O životu Mojsijevom, II**“, 2.37, kaže: „da su prevedeni tekstovi bili potpuno identični jedan drugom, što je bio

dokaz da je ova verzija bila neposredno nadahnuta od Boga". Ovaj prevod Biblije je nazvan Septuaginta, po latinskoj reči za „sedamdeset“. Uvodeći nas u taj tekst on piše: „Ta lepota i dostojanstvo **Zakona Mojsijevih**, je za poštovanje ne samo među **Jevrejima**, već i drugim narodima...Ptolomej, sa nadimkom Filadelfa, je bio treći naslednik Aleksandra (Makedonskog, o.a.) vladara koji je pokorio Egipat...On je imao veliko osećanje divljenja za **Mojsijeve Zakone** i iskazao je ideju da ih prevede na grčki jezik, i poslao je glasnike **Vrhovnom svešteniku i kralju Judeje**, oličenom u jednoj osobi. Oni su mu objasnili i preneli njegove želje i zahtev da odabere više ljudi sa poznavanjem te materije, koji bi preveli **Zakon**. Kao što je i prirodno Vrhovni sveštenik je bio počastovan ovim, sa ubednjem da kralj (Ptolomej, o.a.) preduzima ovaku iniciativu pod uticajem Božijeg proviđenja. Zato on sa poštovanjem i velikom pažnjom odabire najpoštovanije **Jevreje** koje imade oko sebe, koji su posedovali znanje svoje Svetе knjige, a koji su dobro znali i grčki jezik, i rado ih posla. Kada su oni došli u kraljev dvor bili su gostoljubivo primljeni od strane kralja (Ptolomeja, o.a.) gde im je priredena gozba...Kada se on upoznao sa svakim od njih individualno i stekao sliku o njihovom znanju, dao im je odobrenje da počnu raditi ono zbog čega su bili i poslati...Bili su smešteni na najmirnije mesto. To je bilo mesto unutar zidina, puno ugodnih životinja...To je bilo ostrvo Far (Faros, o.a.) naspram Aleksandrije.

Portret Filona na crtežu, duborezu, iz Evrope, 1584. godine

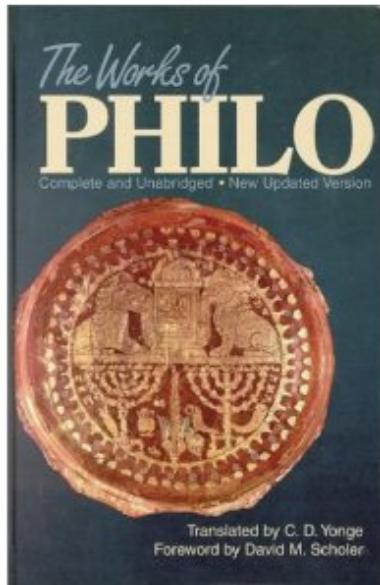
jevrejskog judejskog kralja Heroda Aleksandrijski Jevreji predaju svoju molbu (peticiju) da je on lično preda rimskom imperatoru Gaju Kaliguli. Filon o tome piše: „Ukazala se dobra prilika da se Gaju (Kaliguli, o.a.) preda ova molba koja je sadržavala sve od čega smo patili i predlog kako samo smatrali da nas se treba tretirati, i ova molba je bila skraćena verzija onoga što smo mu ranije pisali, **Šaljući mu to po kralju Agripi** (jevrejski judejski kralj Agripa I, /37.- 44. god./, o.a.), koji je za kratko boravio u gradu na svome putu u Siriju, gde je išao da preuzme poziciju kralja koja mu je

U svojim radovima „**Flakum**“ i „**Gajev legat**“ Filon govori o svom vremenu, kada je 38. godine usled progona Jevreja u jevrejskim kvartovima u Aleksandriji došlo do pobune Jevreja, koji su bili isprovocirani od strane Flakusa (rimskog prefekta Egipta). Da bi zaustavili ovaj sukob Jevreji šalju 40. godine visoku delegaciju u Rim, rimskom imperatoru Gaju Cezaru Kaliguli (37.-41.god.) na čelu koje je Filon, postavljen za vođu. „**Flakum**“ započinje sledećim rećima: „**Flakus, koji je bio rđav i loš upravitelj prema Jevrejima imenovan je za upravitelja** (prefekta, o.a.) **Aleksandrije i Egipta oko 32. godine, pri kraju vladavine** (principata, o.a.) **Tiberija...odvratno okrutno pokazao je Jevrejima Aleksandrije** da im neće biti naklonjen“.

Ova Flakusova netrpeljivost prema Jevrejima će naročito doći do izražaja za vreme posete Aleksandriji (gde je bila velika jevrejska zajednica)

Agripe I (37.- 44. god.), kada mu preda ova molba koja je sadržavala sve od čega smo patili i predlog kako samo smatrali da nas se treba tretirati, i ova molba je bila skraćena verzija onoga što smo mu ranije pisali, **Šaljući mu to po kralju Agripi** (jevrejski judejski kralj Agripa I, /37.- 44. god./, o.a.), koji je za kratko boravio u gradu na svome putu u Siriju, gde je išao da preuzme poziciju kralja koja mu je

bila dodeljena...ali nismo bili svesni toga da smo se prevarili, učinivši isto što i pre kada smo otplovili, misleći da što pre priđemo pravdi, ona će nam biti dostupnija Ali on je bio nepomirljivi neprijatelj prema nama, koliko god je mogao...Izgledalo je da nas prima sa naklonosću, na obali Tibera (u bašti gde je i njegova majka uobičavala šetati) razgovarao je sa nama službeno, i pružio nam ruku manjom kao da nas štiti, dajući nam znak dobre volje, poslavši nam i svoga sekretara koji je imao dužnost da prima izaslanike koji su mu dolazili...".

Komplet Filonovih radova u prevodu na engleski jezik

U daljem opisu atmosfere pred ovu pobunu Jevreja, Filon piše sledeće: „**Pošto su Jevreji najviše bili osumnjičeni kao jedine osobe koje su bile protiv ovoga (postavljanja statua rimske bogove, o.a.) i pošto je to bilo najviše u suprotnosti sa njihovim načelima i običajima, i njihovog verovanja u jednog Boga, tvorca i kreatora sveta...zbog čega su svi Jevreji bili osumnjičeni...** A pošto je on, kao guverner (Flakus, o.a.) mogao, da je tako odlučio, smiriti nasilje protiv našeg naroda bez ikakvog ograničenja, a ne praveći se da ne vidi ono što jeste, dozvolio je da se naše stanje sigurnosti pretvori u konfuziju... svetina postade razdraženja tražeći više i više, i pokazaše više drskosti i zlobe... srušiše neke sinagoge... neke zapališe... pokazavši neopisivo više mržnje protiv

Jevreja...a sve one sinagoge koje nisu mogli srušiti ili spaliti jer su bile unutar gusto naseljenih jevrejskih kvartova, oni pokušaše oštetići...“ Dalje, on opisuje status Jevreja u Rimu, koji su bili lojalni građani i za koje je, kako dalje piše Filon, Gaj Cezar Kaligula „**znao da su brojno naseljeni sa druge strane reke Tibar, da su većinom rimski državlјani, mnogi dovedeni i kao zarobljenici u Rim, da imaju svoje sinagoge... On je takođe znao da su oni imali običaj da šalju svoje novčane priloge u Jerusalem preko onih koji su išli na hodočašće... Nikada ih nije terao iz Rima, imajući poštovanja i za Judeju, i nikada nije poduzimao neke nove korake kojima nije respektovao njihove sinagoge**“.

Naravno, ova slika stanja i statusa Jevreja u Rimu, i uopšte na teritorijama pod rimskom vlašću, bila je idealizovana i više je predstavljala želju Filona nego što je bila stvarni status Jevreja pod Rimom. Ali u svakom slučaju ovi njegovi opisi istorijskih etapa u životu Jevreja Aleksandrije i Egipta pod Grčkom, a potom i Rimskom upravom i njihovim odnosima sa njima, daju nam značajan istorijski uvid o tom vremenu.

„Jevrejski rat“ i „Jevrejske Starine“ Jozefa Flavija - 75.- 79. godina

Jozef ben Matatja (37.- oko 100. god.) rođen je u Jerusalemu u jevrejskoj plemićkoj porodici. Početkom Prvog jevrejskog ustanka (66.- 73. god.) protiv Rimljana bio je postavljen za starešinu vojske jevrejskih ustanika koji su branili Galileju (severnu teritoriju jevrejske kraljevine Judeje) od rimskih legija. Po savladanom otporu ustanika, predaje se rimskom generalu Vespazijanu, koji uočava njegovu učenost i pismenost i kada on Tit Flavije Vespazijan (69. – 79.

god.) 69. godine postaje rimski imperator, uzima sada već romanizovanog Jozefa, koji je promenio ime u Jozef Flavije (rimski *Jozefus Flavius*) za svog istoričara.

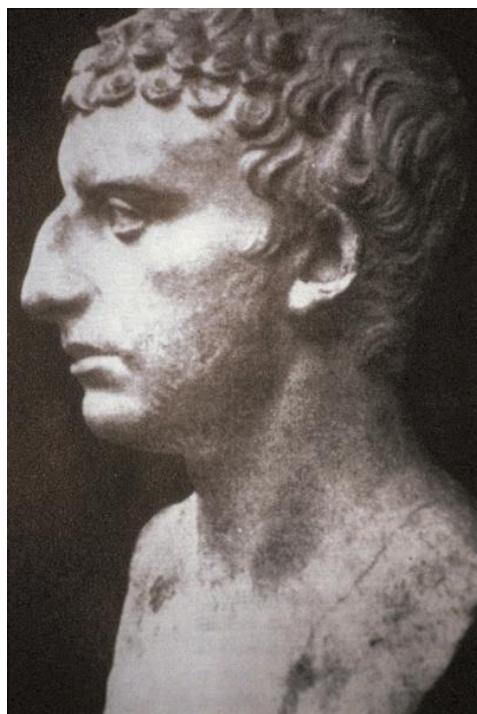
Kao rimski državljanin Jozef Flavije piše nekoliko značajnih istorijskih radova kojima je opisao istorijske okolnosti ratova Jevreja Judeje protiv grčkih i rimskih osvajača. Najpoznatiji radovi su mu „Jevrejski rat”, „Jevrejske Starine”, „Autobiografija” i „Protiv Grka” (ili „Protiv Apiona”). Iako su ovi radovi Flavija pisani iz ugla viđenja rimskog istoričara, ipak je u njima pokušavao objasniti i jevrejski ugao viđenja ovih događaja, štaviše, približiti to viđenje Grcima i Rimljanim, a u svom delu „Protiv Grka” („Protiv Apiona”) i opravdati postupke Jevreja.

Prva verzija njegovog rada „**Jevrejski rat**” pisana je na aramejskom jeziku između 75. i 79. godine i predata je Vespazijanu. Kasnije je ovaj rad preveden i na grčki jezik i posvećen Titu, koji je postao rimski imperator 79. godine. Ovaj njegov rad sadrži sedam knjiga u kojima daje opise istorije, odnosa i ratova Jevreja sa Grcima i Rimljanim još od vremena 175. g.p.n.e.

Naime, Vespazijanova i Titova posvećenost, kao imperatora, da se ostavi pisani trag o njihovom vremenu i uspesima, rezultirala je njihovim podržavanjem formiranja carskih bibliotečkih arhiva koje su bile dostupne rimskim istoričarima, pa tako i Jozefu Flaviju. To je upravo i omogućilo njegovo pisanje o vremenu, mestima i događajima kojim nije bio savremenik. U šest knjiga ovoga opusa daje detaljene opise političke situacije i međusobnih razmirica jevrejskih judejskih vladara, njihovih borbi za presto, odnosa sa Rimom, toka pobune potiv Rima 66. godine, postepenog napredovanja rimskih legija, osvajanja Galileje, te opsadu, osvajanje i rušenje Jerusalema, dok u poslednjoj sedmoj knjizi opisuje patnje jevrejskih zarobljenika, kao i pad Masade 73. godine, poslednjeg uporišta jevrejskog otpora Rimljanim tokom Prvog jevrejskog ustanka.

Njegova druga knjiga od dvadeset tomova „**Jevrejske starine**” nastala je 94. godine i primarno je služila upoznavanju nejevrejskih čitalaca sa istorijom Jevreja, ali kao deo opšte svetske istorije. Pisana je na grčkom jeziku. Prva polovina knjige je posvećena upoznavanju sa biblijskim jevrejskim tekstovima, sve do vremena perzijske vlasti. Drugi deo knjige govori o vremenu od Aleksandra Makedonskog do Makabejaca.

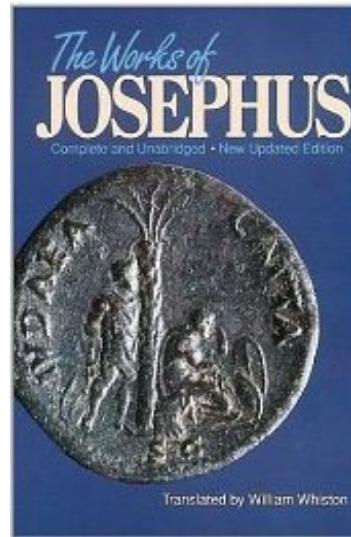
Njegova knjiga „**Autobiografija**” se pojavljuje kao dodatak „Jevrejske starine”, i predstavlja vid njegovog odgovora na optužbe helenistički obrazovanog istoričara Jevrejina, Justa iz Tiberija, koji u svojim opisima rata protiv Rimljana, verovatno iz nekih ličnih razloga, daje opise o Jozefu Flaviju kao surovom i nasilnom dok je bio komandant jevrejskih jedinica u Galileji. Naravno, ovo izaziva neugodnosti Flaviju u Rimu, pa se on ovim radom pokušava objasniti i odbraniti.

Rimska bista portreta Jozefa Flavija

Četvrta njegova knjiga od dva toma pod naslovom „**Protiv Grka**“ („**Protiv Apiona**“) nastaje oko 96. godine, i posvećena je njegovom meceni i donatoru Epafroditu. Ona predstavlja neku vrstu odbrane judaizma od antijevrejskih kletvi koje su bile veoma prisutne u delima aleksandrijskog istoričara Apiona, posebno u njegovom delu „*Istorija Egipta*“, te otuda i njen drugi naziv „*Protiv Apiona*“.

Flavije u ovom radu objašnjava jevrejsku kulturu, zakone, religijska načela i univerzalnost njihove vrednosti. Iako dakle, piše kao rimski istoričar, Jozef Flavije ostaje veran jevrejstvu što se najbolje vidi i u sadržaju ove knjige.

Komplet Flavijevih radova u prevodu na engleski jezik

„Analii“ i „Istorija“ Kornelija Tacita – kraj 1. veka

Još jedan rimski istoričar je bio savremenik događanja u vreme rimskog osvajanja Judeje i osvajanja i rušenja Jerusalema.

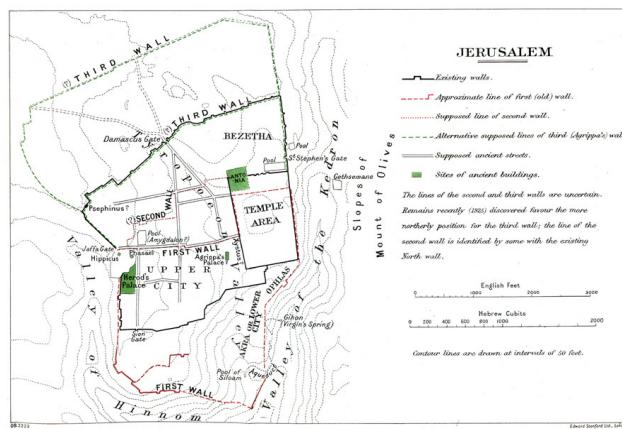

To je Gaj Kornelije Tacit (oko 55.- oko 120. god.). Rođen je u Galiji (današnja Francuska) u provincijalnoj aristokratskoj porodici. Imao je i uspešnu političku karijeru obavljajući funkcije senatora, konzula, a verovatno i guvernera rimske provincije Azije.

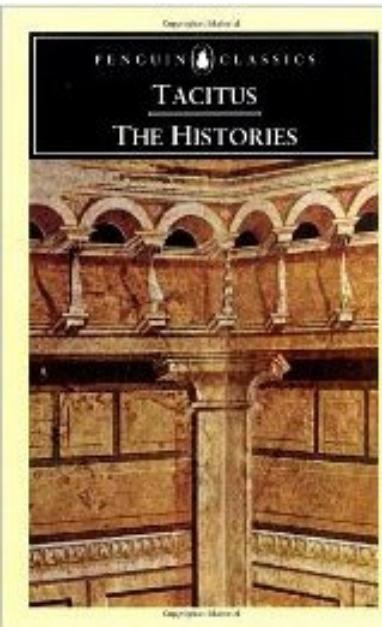
Ali ono po čemu je ostao poznat jeste njegovo autorstvo nekoliko značajnih istorijskih knjiga koje prate istoriju rimskog carstva (*Agrikola*, *Germania*, *Istorija i Analii*).

U dve od tih knjiga date su i istorijske informacije o jevrejskoj kraljevini Judeji, i njenim poslednjim danima pred osvajanje i rušenje Jerusalema i jevrejskog Hrama u njemu. To su knjige „*Analii*“ i „*Istorija*“.

U knjizi „*Analii*“, u odeljku „Mape“, pod odrednicom „*Antički Jerusalem*“ dat je crtež (mapa) antičkog Jerusalema sa prikazom prostora Hrama, i prvih, drugih i trećih gradskih zidina (slika dole)

Tacitova mapa Jerusalema (sa kasnije dopisanim komentarima i tekstrom na engleskom jeziku)

Tacitova knjiga „Istorija“ u prevodu na engleski jezik

legije: Peta, Deseta i Petnaesta. A on ih je pojačao dovođenjem Dvanaeste (legije, o.a.) iz Sirije, kao i delovima Dvadeset druge i Dvadeset treće koje je doveo iz Aleksandrije. Ove trupe su bile pojačane sa dvadeset četa savezničke pešadije, osam eskadrona konjice, kao i sa snagama kralja Agripe (Agripa II, kralj Judeje, 50.- 95. god., o.a.)...kao i pomoćnom opremom poslatom od kralja Antioha, kao i snažnim kontigentom Arabljana, koji su mrzeli Jevreje, kako uobičava biti među susedima, kao i mnogim Rimljanim podstaknutim da napuste prestolnicu i Italiju, i kojima je obećano oslobođanje od dugovanja koja su imali. Sa ovim snagama Tit je ušao u neprijateljsku zemlju (Judeju, o.a.) i ove trupe su nastupale u strogom redu, izviđajući pri svakom koraku, i sa spremnošću za borbu. Nedaleko od Jerusalema on podiže logor.“

U ranije pomenutim poglavljima 2. do 5. on daje opise Jevreja koji su veoma „opterećeni“ njegovim subjektivnim negativističkim stavom prema njima.

2. poglavje on započinje sledećim tekstrom: „*Bilo kako, u mom opisu poslednjih dana ovog slavnog grada* (Jerusalema, o.a.), *mislim da trebam dati neke podatke o njegovom poreklu...*“ Ovde on misli i na generalno poreklo Jevreja kao naroda, kao i nastanak samog Jerusalema, a sve prema njegovom viđenju, te opise njihovog života u Egiptu, vođstva naroda pod Mojsijem, i konačno i ulaska u „zemlju“ (Kaanan).

Tako on, na kraju *3. poglavja* govori o tim okolnostima i gradnji Jerusalema i Hrama u njemu...“*On* (Mojsije, o.a.) *ih je oslobodio, i onda su oni marširali šest dana neprekidno, da bi u sedmom danu osvojili zemlju, i proterali ranije stanovnike. A onda su podigli grad* (Jerusalem, o.a.) *za koji su namenili hram.*“

4. poglavje započinje tekstrom: „*Da bi uspostavio njegov uticaj i pravila nad ovim narodom za sva vremena, Mojsije* im je dao nove religijske propise, potpuno suprotne od drugih religija. *Jevreji* su smatrali grešnim sve ono što je nama bilo sveto, a u drugu ruku, dozvoljavali su sve ono čemu smo se mi gnušali...“ *5. poglavje* „...ne odričući se nasleđa svoje religije, uvek su slali prihode i priloge u **Jerusalem** i na taj način se povećavalo bogatstvo **Jevreja** i opet, **Jevreji** su bili izrazito lojalni jedni prema drugima, uvek spremni da pokažu

U njegovojo drugoj knjizi „**Istorija**“ obuhvaćen je istorijski period od 68. do 96. godine. U knjizi V, u poglavljima 1-13, pod odrednicom „*Početak Judejskog rata pod Titom*“, dat je istorijski opis početka, toka i završetka tzv. „*Judejskog rata*“, vođenog između Rima i Jevreja Judeje, kao i opsada i rušenje Jerusalema i jevrejskog Hrama. U poglavljima 2. do 5. je data i generalna odrednica o Jevrejima kao narodu i religiji, uz opise jevrejskog života u Egiptu u vreme Mojsija, izlazak iz Egipta i okolnosti njihovog naseljavanja Kaanana.

U knjizi V, *1. poglavje* piše sledeće: „*Početkom ove iste godine Tit Cezar, bejaše izabran od strane njegova oca da završi pokoravanje Judeje, on koji je već bio stekao vojne pohvale, pobeđe i reputaciju...U Judeji su ga već čekale tri ranije Vespazijanove*

saosećanje, ali prema drugim ljudima su osećali mržnju i neprijateljstvo..."

Mnogi smatraju da ovi i ovakvi njegovi opisi i etnografske napomene o Jevrejima prestavlјaju zlosutne izvore i začetke modernog antisemitizma.

U 8. poglavlju on dalje piše: „**Veliki deo Judeje je bio pokriven raštrkanim selima, ali bilo je i nekoliko gradova. Jerusalem je glavni grad Jevreja. U njemu je bio hram koji je sadržavao ogromno bogatstvo.** Prva linija odbrambenih zidina štitila je grad, sledeća palatu, a najvučeniji zid opasavao je hram. Samo su **Jevreji** smeli prići tim vratima, a samo su sveštenici smeli preći-kročiti unutra. Dok je Istok bio pod dominacijom Asiraca, Medejaca i Perzijanaca, **Jevreji** su smatrani njihovim podanicima. Ali posle kada su Makedonci (Grci, o.a.) postigli nadmoć i prevlast, kralj Antioh je nastojao poništiti **jevrejsko** verovanje i uvesti grčku civilizaciju... Kasnije, od vremena kada je snaga Makedonaca opadala, a Rimljani bili daleko, **Jevreji su sami birali svoje kraljeve.** Narod ih je redom smenjivao, ali su oni snagom svoje vojske preuzimali presto, vlast, kažnjavalii narod, uništavali gradove, ubijali braću, žene i roditelje, i činili svaki drugi zločin bez oklevanja. Ali oni su pomoću sveštenstva pothranjivali narodno verovanje (veru) da bi očuvali svoju vlast.

U 9. poglavlju piše: „**Prvi Rimjanin koji je pokorio Jevreje i kročio u njihov hram snagom osvajača, bio je Gnej Pompej** (rimski general Gnej Pompej Veliki /106.- 48.g.p.n.e./, o.a.). Odonda je bilo jasno da nema ničega što je večno i nedodirljivo, jer je to mesto bilo prazno, a i tajni kovčeg je bio prazan. Zidovi **Jerusalema** su bili razrušeni, ali hram je ostao sačuvan. Kasnije, u vreme naših (rimskih, o.a) građanskih ratova, kada su te istočne provincije pale u ruke Marka Antonija (proslavljeni rimski vojskovođa, o.a.), parćanski princ Pakorus osvojio je **Judeju**, ali je bio ubijen od Publija Ventidiusa i Parćani su odbačeni preko Eufrata. A **Jevreji** su bili pokoreni od Gaja Sosiusa. Antonije (Marko, o.a.) je dao tron **Herodu** (kralj Judeje, 37.- 4.g.p.n.e., o.a.), a Avgust, posle njegove pobeđe, uvećao je njegovu snagu. Posle **Herodove** smrti, izvesni Šimon tobože se imenovao za kralja bez čekanja Cezarove odluke. Svejedno, bio je ubijen od strane Gintila Varusa, guvernera Sirije. **Jevreji** su bili savladani i kraljevstvo je podeljeno na tri dela i dato **Herodovim** sinovima. Pod Tiberijem sve je bilo u miru. Onda, kada je Kaligula naredio da postave statue (tuđih bogova, o.a.) u njihove hramove, oni su radije izabrali da pruže otpor i da se bore. Ali vladareva smrt je značila i kraj njihove pobune. Njihove vođe su sada bile mrtve ili im je ograničena i umanjena snaga. Klaudije je **Judeju** učinio rimskom provincijom, a njihovu slobodu sveo na podaničku.“

10. poglavlje: „**Strpljenje Jevreja** potrajalo je sve do dolaska Gesije Flora (rimskog prokuratora Judeje od 64. do 66.g., o.a.). U njegovo vreme počeo je i rat. Kada je Cestije Gal, guverner Sirije, pokušao da to zaustavi, imao je promenljivu sreću i više poraza nego pobeda. Po njegovoj smrti... Neron je poslao Vespazijana, koji je pomognut srećom i reputacijom, kao i odličnom organizacijom (vojske, o.a.), u dve godine zaposeo sa svojom pobedničkom vojskom celu zemlju (Judeju, o.a.) i sve gradove osim **Jerusalema**. Sledeće godine je bio zauzet građanskim ratom (oko borbe za vlast i naslednika Nerona, o.a.) i prepustio je inicijativu u borbi sa **Jevrejima**. Kada je mir uspostavljen u Italiji, problemi van granica (u provincijama, pa i u Judeji, o.a.) i činjenica da su **Jevreji** ostali usamljeni i predali se, učinili su da je narasla naša ljutnja. U isto vreme da bi izbegao sve moguće neprijatnosti, odlučio je da Titu (njegovom sinu, o.a.) preda komandu nad vojskom koja je ostala (u Judeji, o.a.)“.

11. poglavlje: „Prema tome, kao što sam rekao, Tit je postavio svoj vojni logor pred zidine **Jerusalema** i postavio svoje legije u borbenu formaciju. **Jevreji** su postavili svoje odbrambene linije blizu zidina, spremni za uspešnu borbu i odbranu, jednako kao i za eventualnu potrebu bega i traženja utočišta. Deo konjice i lake pešadije je bio poslat protiv njih, ali borba beše neodlučna, posle se neprijatelj (Jevreji, o.a.) povukao, i u sledećih nekoliko dana bilo je više čarki, dok konačno njihove kapije posle više poraza nisu popustile, a oni bili saterani unutar zidina. Rimljani su se sad pripremili za napad, čekajući da se neprijatelj iscrpi. Ali mnogi (rimski, o.a.) vojnici su sada postali gramzivi i željni plena i pljačke. Sam Tit koji je ranije još u Rimu imao želju za osvajanjem **Jerusalema**, i htjenje da oseti to zadovoljstvo, zakasnio je da spreči njegovo razaranje. Ali centralni deo grada koji je bio na uzvišici, **Jevreji** su branili sa odlučnošću, unutar visokih zidina koje su opasavale taj deo. On je bio vešto građen za odbranu...Deo grada i dvora unutar tih zidina beše izgrađen oko jake, visoke, čvrste tvrđave Antonije, koju je izgradio i ime joj dao **Herod** u čast Marka Antonija.

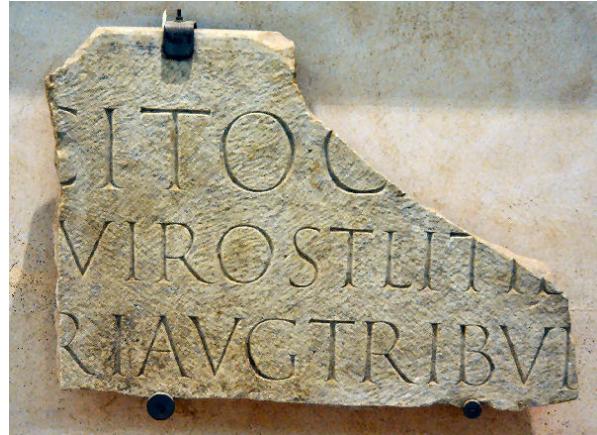
12. poglavlje: „Hram (jevrejski, o.a.) je bio građen kao tvrđava, sa vlastitim zidinama koje su bile građene sa većom pažnjom i htjenjem nego sve ostale. Brojne kolonade oko hrama činile su zaštitu jakom...Zbog toga su građene veoma promišljeno kao da su planirane za odbranu od jake opsade, ali pošto su jednom već bile osvojene od Pompeja (Gnej Pompej Veliki /106.- 48.g.p.n.e./, kao rimski general, posle tromesečne opsade osvojio Jerusalem 63.g.p.n.e., masakrirao jevrejske sveštenike Hrama, i ušao u jevrejsku Svetinju nad svetinjama, počinivši time svetogrđe) izazivale su zebnju na osnovu iskustva koje se već desilo. Pošto su (Jevreji, o.a.) za vreme Klaudijeve vlasti (rimski car, 41.- 54. god., o.a.) dobili priliku da opet utvrde grad, oni su izgradili zidine u miru kao da su se pripremali za rat. Broj stanovnika u gradu je jako narastao zbog izbeglica koje su pobegle i došle iz drugih gradova zemlje koji su već bili osvojeni...Odbranu grada su vodila tri generala sa svoje tri vojske. Vanjski i najveći kružni odbrambeni zidovi su bili povereni **Simonu** (Simon bar Giora, jedan od jevrejskih vođa ustanka, o.a.), odbranu središnjeg grada i zidina je držao **Jovan** (Johanan od Gišela, drugi vođa ustanka, samoproglašio se komandantom Jerusalema, držao i kulu Antoniju, povremeno bio u rivalskom sukobu sa Simonom, o.a.), a hram je bio posednut i branjen od **Elazara** (sin Simonov, koji je držao Gornji deo grada i Hram, u rivalskom sukobu sa Johananom/Jovanom od Gišela koji ga je kasnije i izbacio i preuzeo kontrolu nad Hramom, o.a.). Jovan i Simon su bili dobro opremljeni i naoružani. Elazar je imao preim秉stvo u položaju. Između ove trojice je bilo stalnih sukoba-borbi, nepoštovanja, zlonamere, i u tom njihovom međusobnom sukobu uništeno je puno zaliha žita. Jovan je zauzeo poziciju hrama u koji je ušao pod izgovorom potrebe prinošenja obredne žrtve, a potom je savladao Elazara i njegovu vojsku. I tako su stanovnici i branitelji grada bili podeljeni na dve grupe, sve dok im se Rimljani nisu približili i zapretili im napadom, kada su se ovi pomirili.

13. poglavlje: „...Zapodjela se jaka i žestoka borba, vojske i bitke je bilo na sve strane, oružje je sevalo, i najednom hram je bio obasijan vatrom koja se dizala do u oblake...Pretpostavlja se da je ukupni broj opkoljenih, svih godina starosti i muških i ženskih, bilo šest stotina hiljada. Za sve koji su mogli da ga koriste, bilo je oružja, i oružja se latilo mnogo više njih od ukupnog broja stanovnika, nego što bi se moglo pretpostaviti. I muškarci i žene su pokazali istu odlučnost, i da su bili prinuđeni da se odreknu svojih domova, oni bi se više plašili takvog života, nego što su se plašili smrti“.

„Eto, takav je bio grad i narod protiv koga je Tit Cezar (ovde se pod izrazom „Cezar“ misli na titulu imperatora, o.a) sada nastupio. Pošto mu priroda zemljišta nije dopuštala da izvede iznenadni napad, on je odlučio da koristi zemljane nasipe i zaklone, za što je koristio i svoje legije da to pripreme, i zato je bilo više prekida i predaha u borbama, sve dok nije pripremio sve za napad na grad, koristeći sve novine u spravama i tehnicu koju su domisljati ljudi smislili za savremeno ratovanje“.

Uprkos političkoj situaciji koja je bila naklonjena njegovom ličnom uspehu, Tacit je bio nezadovoljan postojećim stanjem, i žalio je za prošlim vekovima i vremenima *principata*, kada je snaga aristokratije bila veća. No, sve je to bila cena tadašnje situacije i političke moći imperatora u njegovo vreme.

Gaj Kornelije Tacit umire oko 120. godine.

Ploča sa nadgrobnog spomenika Tacita

„Rimska istorija“ Kasia Dia – kraj 1. i početak 2. veka

Kasio Dio (Cassius Dio, oko 164. – oko 235. god.), rimski istoričar grčkog porekla, jedan je od najvećih antičkih istoričara i autor veoma značajnog istorijskog dela **„Rimska istorija“**. Rođen je gradu Nikeja u rimske provincije Bituniji (Vitiniji – današnja severna Turska) u bogatoj porodici, stekavši dobro civilno i vojno obrazovanje. Za vreme rimskog imperatora Komoda služi kao senator (oko 180. god.), pretor je (vojni zapovednik) 193. godine, konzul (oko 204. god., za vreme cara Lucija Severa), guverner Afrike (223/4. god.), izaslanik za Dalmaciju (224.- 226. god.) i Panoniju (226.- 228. god.), da bi ponovo postao konzul za vreme cara Aleksandra Severa (229. god.).

Ali, iako sposoban kao političar i vojni zapovednik, ono po čemu je postao poznat je njegov rad na pisanju istorije, koji postaje respektibilan izvor praćenja istorijskih događanja antičkog Rima, i to od vremena „kasne republike“ pa sve do doba samog Kasia Dia. U tim radovima opisuje i vreme vlasti rimskih careva Tiberija, Kaligule, Klaudija i Nerona, a njegovi zapisi o vremenu cara Avgusta i prva dva veka nove ere, smatraju se najznačajnijim istorijskim izvorima tog doba. Svoj rad „Rimska istorija“ piše preko 22 godine, od 211. do 233. godine.

Pisao ga je na grčkom jeziku i on je sadržavao 80 knjiga, od kojih su samo 19 sačuvane u potpunosti

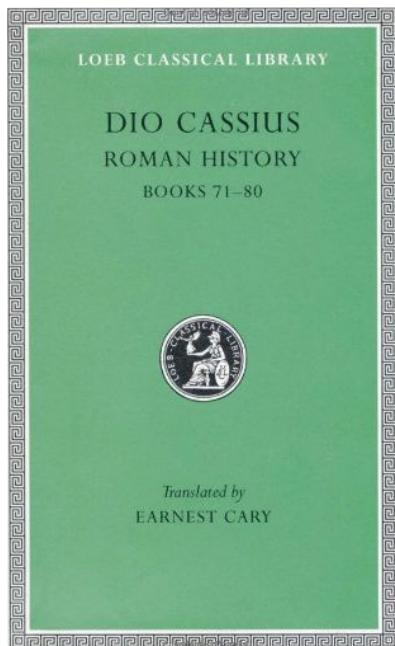

Lucie Klaudije Kasio Dio

i u orginalu, dok je većina ostalih naziva dostupna u vizantijskim prepisima.

Iako nije bio savremenik Vespazijanovog i Titovog osvajanja Judeje i Jerusalema 70. godine, kao ni Hadrijanovog gušenja pobune Jevreja u Drugom jevrejskom ustanku 135. godine, ipak su njegovi opisi ovih događaja u „Rimskoj istoriji“ vredan dokument i značajan istorijski izvor o tom dobu.

U delu svoje 63. knjige „Rimska istorija“ on piše: „*Dok je Neron* (rimski car, 54.- 68. god., o.a.) *još uvek bio u Grčkoj, Jevreji su se podigli na ustanak, i on je poslao Vespazijana protiv njih.*“

U delu 65. knjige, koju piše oko 222. godine, daje detaljan i opsežan opis Titove opsade i zauzimanja Jerusalema i jevrejskog Hrama: „*Tit, koji je bio zadužen za rat protiv Jevreja, dobi obećanje za slučaj pobjede. Kako do tada ne bi nikakvog dobitka, on započe da ratuje protiv njih. Prve bitke koje su vodili završile su neodlučno. I tada on uze incijativu u opsadi Jerusalem. Grad je imao tri reda zidina, uključujući i one koje su opasavale hram (jevrejski, o.a.). Rimljani počeše praviti zemljane nasipe da bi nadvili i zauzeli spoljne zidine. Donesoše i ratne sprave kojima su napadali branioce, potiskujući ih i u isto vreme zasipajući ih vatrom iz prački i strelama kojima su gađali branioce na zidinama. A imali su dosta prački i strelaca koji su im bili poslati i od nekih varvarskih kraljeva. I Jevreji su takođe bili pomognuti od mnogih njihovih saveznika iz okruženja, i od mnogih njihovih sunarodnjaka iz*

samog rimskog carstva, ali i onih preko Eufrata. I oni su, takođe, imali strele i kamenje koje su velikom snagom izbacivali sa njihovih uzvišenih pozicija, neke bacajući golim rukama, a neke ratnim spravama. Oni su takođe činili i probije, i noću i danju, kad god im se ukazala prilika, bacajući vatru na naše opsadne mašine, izvodeći mnogo napada na rimske zemljane nasipe, podrivajući ih kopanjem podzemnih tunela kojima su obrušavali zemlju sa nasipa. A što se tiče naših opsadnih sprava, oni su ponekad bacali i užad na njih i njima su rušili naše sprave, a nekad ih potezali kukama, a nekada sa drvenim gredama ojačanim željezom odgurivali naše opsadne sprave i tako se branili. Rimljani su najviše trpeli od žeđi, nedostatka vode i njihove su rezerve bile siromašne i stalno su ih trebali dopunjavati donošenjem vode iz daleka. Jevreji su napravili podzemne rezervoare u koje su dovodili vodu posebno uređenim tunelima, sa izvora koji su bili izvan gradskih zidina. U isto vreme oni su sa manjim odredima napadali i onesposobljavali rimske rezervoare. Ali Tit je onesposobio njihove kanale kojima su dovodili vodu u grad.

U toku ovih operacija na obe strane je bilo mnogo ranjenih i poginulih. Sam Tit lično, je bio pogoden kamenom u levo rame, i kao rezultat toga beše da mu je ta ruka stalno bila slabija. Utom Rimljani zauzeše vanjski zid, i onda pomeriše svoj vojni kamp između tog i sledećeg kruga zidina, spremajući se da ga kasnije napadnu. Ali ovde zatekoše drugačije uslove za borbu. Od sada je sva odbrana branilaca bila skoncentrisana na ovaj zid, što im je činilo odbranu lakšom jer je njegova dužina bila kraća. Ali i onda kad su neki od njih izlazili vani i predavalci se ili dezertirali, neki od njih su tajno razarali rimske rezervoare vode, ili napadali i

ubijali izolovane grupe rimskih vojnika, tako da Tit više nije prihvatao nikakve njihove predaje. U međuvremenu, neki od Rimskih vojnika su postali obeshrabreni, što se dešavalo u takvim situacijama kada su opsade trajale dugo, i postajali sumnjičavi da se grad ne može osvojiti, a neki su čak prebegli na suprotnu stranu. A Jevreji, iako su se njihove zalihe hrane smanjivale, dočekivali su sa gozbom ove prebegle da bi ih ohrabrili zbog njihovog pristupanja njima.

Iako su u gradskim zidinama pravljene breše i otvori sa raznim tehnikama i mašinama, osvajanje ovih mesta i njihov pad nije se dešavao odmah. Naprotiv, branioci su pobili veliki broj napadača koji su pokušavali prodreti tim otvorima u zidu, i paleći neke zgrade u blizini i delove zidina, pokušavali su sprečiti napredovanje Rimljana, čak iako su ponekad mogli i povratiti pozicije na zidinama. Ovim načinom oni nisu samo oštećivali zidine nego ih nehotice i rušili čime se otvarao put Rimljanjima prema hramu (jevrejskom Hramu koji se nalazio u samom centru grada, na uzvišenju, kao poslednje mesto odbrane Jevreja Jerusalema, o.a.). Međutim, vojnici (rimski, o.a.) su bili sumnjičavi i nisu odmah prodirali, sve dok, na kraju, po naredbi Tita nisu konačno prodrli unutra. Tada su se Jevreji počeli braniti mnogo snažnije nego pre, kao da su dobili neku snagu zbog blizine njihovog hrama, i odlučno su se postrojili u odbranu. Narod je stao u dvorištu hrama, većnici na stepenište, a sveštenici u samom hramu. I premda su se borili skoro već goloruki protiv mnogo jače sile, nisu se predavali sve dok nije počeo da gori deo hrama. Mnogi su se tada suočili sa smrću, neki su se bacali na rimske mačeve, neki su ubijali jedni druge, jedni su oduzimali sami sebi život, a neki su se bacali u vatru. Izgledalo je da je svima njima drže da ne dožive poraz, već da pobedu, spas i sreću nađu u svojoj propasti (pogibiji, umiranju, o.a.) zajedno sa hramom. Ipak i pod ovakvim okolnostima, mnogi od njih su i zarobljeni. Bar Giora (Šimon Bar Giroa, vođa jevrejskog ustanka, o.a.), njihov vođa, je bio ubijen u trijumfu pobedničkog slavlja (Rimljana, o.a.).

Tako je Jerusalem bio uništen na dan Saturna, dan koji čak i sada (u vreme kada Kasio Dio to piše, između 211. i 233. godine) Jevreji sa dubokom i jakom žalošću pominju. Od tih dana pa do danas običaj je da Jevreji koji nastavljuju da se pridržavaju svojih pradedovskih običaja i ostali su verni svom poreklu, moraju da plaćaju godišnji porez od dva dinara (denari, rimski novac tog vremena, o.a.) za Jupiter Kapitolinu (taksa-porez koji su Jevreji od tada morali plaćati, a koja se koristila za potrebe rekonstrukcije hrama rimskog boga Jupitera (Optimus Maksima) na Kapitolu u Rimu, koji je bio razoren za vreme rimskog građanskog rata, o.a.). Kao nagradu za ovaj (vojni, o.a.) uspeh oba (rimска, o.a.) generala su dobili titulu imperatora, ali nijedan ne dobi to od Judaikusa, mada dobiše sve druge počasti primerene toj veličanstvenoj pobedi, uključujući i trijumfalni slavoluk, koji je podignut u njihovu čast.“

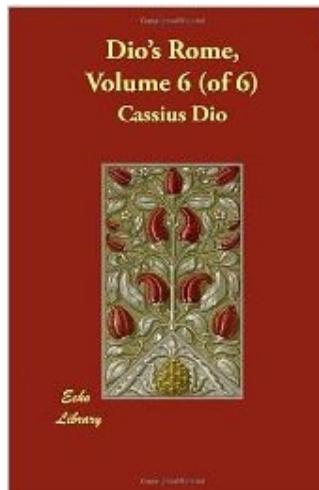
U delu daljeg teksta Kasia Dia, se kratko spominje samo još sledeća sekvenca u vezi sa osvajanjem Jerusalema i planovima i potezima Vespazijana: „On (Vespazijan, o.a.) ubrzo povrati red u Egipat i posla velike količine žita u Rim. Ostavio je svoga sina Tita da napadne palatu (u Jerusalemu, o.a.), i čekao je vesti o padu (Jerusalema, o.a.), sa planom da se vrati sa njim (Titom, o.a.) u Rim. Ali kako je vreme prolazilo a opsada se produžavala, ostavio je Tita u Palestini i otplovio brodom“ (Ovde Kasio Dio koristi novi, od strane rimskog cara Hadrijana /117.- 138. godi./ ustanovljeni termin za Judeju - „Palestina“, kažnjavajući i time Jevreje zbog njihove pobune u tzv. Drugom jevrejskom ustanku 132.- 135. godine, davanjem ovoga imena njihovoj zemlji, po imenu njihovih ranijih ljudi protivnika Filistejaca, antičkog naroda grčkog porekla sa južnogrčkih ostrva, koji

su u određenom istorijskom trenutku naseljavali uski prostor uz more do grada Aškelona, a koji su u međuvremenu nestali sa istorijske scene).

I o ovom istorijskom događaju Kasio Dio takođe piše, i to u delu svoje 69. knjige „Rimska istorija“, gde kaže: „*Na mestu Jerusalema koji je srušio (srušio. razorio. o.a.) do zemlje, on podiže grad kome dade ime Aelia Kapitolina, a na mestu hrama božijeg (jevrejskog Hrama, o.a.) on podiže novi hram (rimskom, o.a.) bogu Jupiteru. Ovo izazva rat koji nije bio ni kratak ni mali. Za Jevreje je bilo neprihvatljivo da neki stranci prisvoje njihov grad i nasele ga, i da kipovi nekih tuđih bogova budu postavljeni u njemu. Dakle, tako dugo koliko je Hadrijan bio blizu Egipta i opet u Siriji, oni su bili pokorni i mirni, sačuvavši onoliko oružja koliko su mogli, a koje je bilo slabo i u malom broju, i pripremajući bolje i više oružja, u očekivanju da im Rimljani neće dozvoliti da imaju ili prave bolje i više oružja. Ali kada je on (Hadrijan, o.a.) otišao dalje, oni se digoše na ustank. Zapravo, bili su svesni da neće moći biti u direktnom i otvorenom sukobu sa Rimjanima, ali su zato zauzeli dobre položaje po celoj zemlji i utvrđili ih rovovima, nasipima i zidovima, u očekivanju da će morati primiti i izbegle sunarodnike kada ovi budu pod jakim pritiskom (Rimljana, o.a.), i da bi mogli da se tu sastaju neopaženo i pod zemljom. I zato oni iskopaše podzemne hodnike i rovove sa otvorima za vazduh i svetlo.*

Rimljani iz početka tome nisu davali značaj. Uskoro, međutim, podiže se (pobuni se, o.a.) cela Judeja, i Jevreji posvuda pokazaše znakove nemira i nastupiše zajednički, te pokazaše veliko neprijateljstvo prema Rimjanima, delom prikrivene a delom direktno. I mnogi drugi narodi (u Rimskom carstvu, o.a.) takođe im se pridružiše, sa svojim zahtevima i ambicijama i cela zemlja (Rimska, o.a.) odjednom se uznemiri i uzburka. I tada Hadrijan posla protiv njih svoje najbolje generale. Prvi od njih koji bi doveden protiv Jevreja, je bio Julije Sever koji je došao iz Britanije gde je bio guverner. Sever nije bio voljan da napadne svoje protivnike (Jevreje Judeje, o.a.) otvoreno, obzirom na njihovu brojnost i očajnu spremnost na sve. Ali se zato odlučivao za napade na manje grupe sa manjim brojem vojnika i njihovih starešina, lišavajući ih izvora hrane u svakoj prilici, on je polako ali sigurno i sa mnogo manje rizika

slamao ih, iscrpljivao i savladavao. Veoma mali broj njih je uspijevao da mu izmakne i da preživi. Pedeset njihovih najjačih položaja i 985 njihovih najvažnijih sela su uništена. 580.000 njihovih muškaraca je ubijeno u brojnim bitkama i progonima, a mnogi od njih su umrli i od gladi. Mnogi od njih su kasnije pronalaženi pomrli od bolesti i vatre. Skoro cela Judeja bila je opustošena, i to je bilo ono čega su se ljudi i pribavljali pre rata. Grobnica Solomonova prema kojoj su se Jevreji odnosili sa velikim poštovanjem, propala je u ruševinama, a brojni vukovi i hijene su lutali njihovim gradovima. Pored toga, i mnogo Rimljana je

poginulo u ovom ratu. Stoga, kada je Hadrijan poslao senatu pisani poruku, nije koristio uobičajenu frazu koju koriste imperatori u tim prilikama posle pobeđe (a ona glasi, o.a.) „Ako ste vi i naša deca u dobrom zdravlju, to je dobro. Ja i trupe smo (takođe, o.a.) dobro. Sa ovim, onda, bi kraj rata sa Jevrejima.“

**Hadrijan ubija Jevreja,
minijatura**

Ovom rečenicom iz 69. knjige Kasia Dia, „Rimska istorija“, završava se temat u kome je dat opis gušenja Drugog jevrejskog ustanka 135. godine, od strane rimskog cara Hadrijana

„Istorija Crkve“ i „Hronika“ od Euzebia iz Cezareje – 4. vek

„Istorija crkve“ (latinski *Historia Ecclesiastica* ili *Historia Ecclesiae*) je pionirski rad njenog autora Euzebia iz Cezareje, koji daje hronološki prikaz razvoja *Ranog hrišćanstva* u vremenu od 1. do 4. veka, do vremena života samog Euzebia.

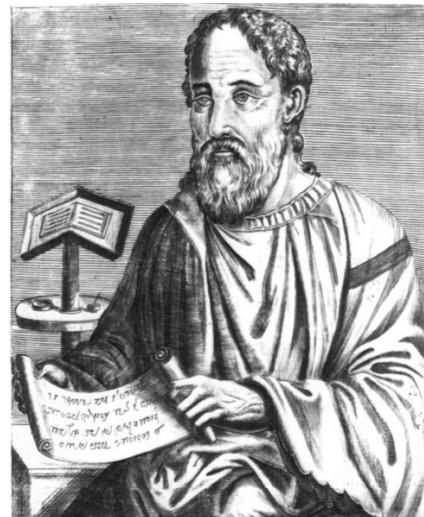
U originalu je pisana na grčkom jeziku, ali su sačuvani i njeni prevodi na latinski, sirijski i jermenski jezik. Rezultat ovoga je nastanak prvog kompletног kazivanja i zapisa o istoriji hrišćanstva, iz ugla samog hrišćanstva. U odeljku ove njegove knjige, pod naslovom „Hronika“, on je pokušao prikazati uporednu liniju istorije tzv. „paganskog sveta“ (mnogobožачkih naroda i kultura, uključujući i grčku i rimsku istoriju) i istoriju Starog zaveta, i taj njegov pokušaj predstavlja model za sve druge, kasnije srednjevekovne hroničare opštetsvetske istorije.

Euzebio iz Cezareje (*Euzebio Pamfili*, oko 263.- 339. god.) živeo je u gradu i luci na Sredozemnom moru (današnji Izrael), koji je podigao jevrejski judejski kralj Herod Veliki (37.- 4.g.p.n.e.) nazvavši ga Cezareja (Kesarija) u čast rimskog cara i patrona njegovog oca Antipatera, Gaja Julija Cezara (58.- 44.g.p.n.e.).

U 3. vek Cezareja je bila veliki grad, sada pod rimskom upravom, koji ima oko 100.000 stanovnika, pagana-Rimljana i veliku jevrejsku populaciju.

Euzebio je rođen verovatno u već hrišćanskoj porodici, u hrišćanskoj zajednici grada koja ima dugu tradiciju življenja u Cezareji, ali i bogato iskustvo i kontakt sa jevrejskim sugrađanima. To je verovatno odredilo i Euzebievo interesovanje za, pre svega, duhovne aspekte života Jevreja. Edukovan i verski motivisan, iskazuje se i potvrđuje kao istoričar, egzeget, polemičar, i jedan od najčuvenijih crkvenih starešina. Zajedno sa Pamfilijem je i jedan je od najvećih poznavalaca biblijskih zakona. Konačno, 314. godine postaje i biskup Cezareje.

Njegov verski i istorijski rad je rezultirao značajnim delima kao što su: „Istorija Crkve“, „Istorija sveštenstva“, „Hronika“, „Onomastika“, kao i njegovim

Euzebio iz Cezareje

studijama: *Prikazivanje Jevanđelja*, *Priprema za Jevanđelje*, *Suprotnosti u Jevanđelju*, *O životu Pamfilija*, *O mučeništvu*.

U svom radu „**Onomastika**”, pisanom oko 324. godine, uvodi novi način direktorijuma (adresara, imenika) mesta, na način kako to ranije nije činjeno, i vešto i pregledno usklađuje stare geografske odrednice sa novima imenima. Pa tako, npr. ređa topografske odrednice: Tina (grad) sa (teritirije) **plemena Juda**, Telem (grad) sa (teritirije) **plemena Juda**, Tesam (grad) sa (teritirije) plemena Juda, Tir (luka i grad) sa (teritorije) **plemena Naftali**, itd...

Svakako njegov najznačajniji rad je knjiga „**Istorija Crkve**“. U njenom uvodu sam naglašava, da je njome htio dati hronološki prikaz istorije Crkve, služeći se starijim izvorima (kao npr. radovima Aristona od Pela i Justina) i kompletno od najranijih vremena apostola (propovednika) pa do njegovog vremena, sa posebnom pažnjom i osrvtom na:

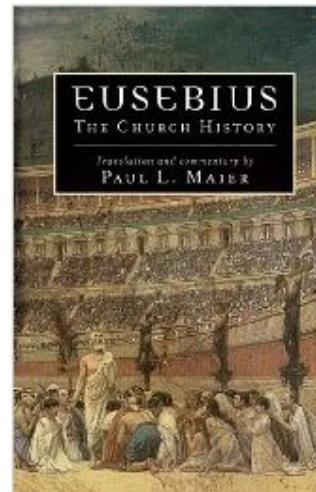
- „1. Biskupsko nasleđe u glavnim stavovima i pogledima
- 2. Istoriju hrišćanskog učenja i nasleđa
- 3. Istoriju jeresa (krivoverja, odpadništva, sektaštva, o.a.)
- 4. **Istoriju Jevreja**

Obzirom da je imao pristup bogatoj biblioteci Cezareje i mogućnosti da koristi brojna sveštenička dokumenta, akte sa prikazom mučeništva, pisma, izvode i citate iz ranih hrišćanskih pisanja, popise i liste svih biskupa, i druga slična dokumenta, često je citirao ta originalna dokumenta, tako da je u svom radu sačinio građu koju pre njega нико nije tako temeljno obradio i sakupio.

U tom svom radu je otkrio dosta jevrejskog izvorišta u ranohrišćanstvu i hrišćanske korelacije sa judaizmom (jevrejstvom), pa tako između ostalog piše da je Matej (Jevanđelje po Mateju) sastavljeno od jevanđelja po jevrejskom učenju i zato u njegovom Katalogu Crkve sugeriše da postoji samo „**Jevrejsko jevanđelje**“.

Grupišući svoje materijale prema vremenu vladanja režima rimskih imperatora, prezentira ih hronološki, onako kako ih nalazi u svojim izvorima koje proučava i po kojima piše. Rezultat toga je sledeći: u prvom odeljku knjige „*Istorija Crkve*“ daje detaljno predstavljanje Isusa Hrista, dok u sledećem odeljku prikazuje istoriju od apostolskih vremena do razorenja Jerusalema od strane Tita.

Pa tako u odeljku 4.6.1-4 on piše: „**Pobuna Jevreja se ponovo desila, ali mnogo jača i opsežnija. I Rufus, guverner Judeje, kada je vojna pomoć bila poslata njemu od strane imperatora, krenuo je na njih, tretirajući ih kao ludake i bez milosti. Pobio je hiljade muškaraca, žena i dece, i po zakonu rata, oduzeo im njihovu zemlju. Jevreji su u to vreme bili vođeni od izvesnog Barkošebasa**“ (Simon Bar Kohba, vođa jevrejskog ustanka, o.a.), što je značilo „zvezda“, čoveka koji je bio ubica i bandit, ali koji je želio slavu za svoje ime kao borac za slobodu pobunjenika, i proglašio se vođom koji je došao iz raja da oslobođi one koji su živeli u siromaštvu i ropstvu. Rat je eskalirao u osamnaestoj godini Hadrijana (rimski car, 117.- 138. god.), u Betaru, koji je bio jaka tvrđava nedaleko

Euzebijeva „Istorija Crkve“, savremeno izdanje

Jerusalema. Opsada je trajala dugo pre nego što su pobunjenici savladani sa glađu i žđi, a podstrelkači njihovog ludila kažnjeni kako su i zaslužili. Hadrijan je tada doneo ukaz i naređenje da se svim **Jevrejima** od tog trenutka zabranjuje ulazak u **Jerusalem**, čak i u oblast oko njega, i od tada oni čak ni sa distance nisu mogli da vide svoje pradedovske kuće i imanja.

U nastavku teksta Euzebio nam naglašava kog autora i sa kojim tekstrom navodi kao svoj izvor, pa ga u daljem tekstu citira i kaže: „*Ariston od Pela nam kaže sledeću priču: Stoga kada je grad (Jerusalem, o.a.) postao nedostupan jevrejskoj naciji, i njegovo ranije stanovništvo bilo pobijeno, naseljeno je strancima, a grad koji su podigli Rimljani na tom mestu promenio je svoje ime, u čast vladavine imperatora Aelia Hadrijana, nazvan je Aelia* (Kapitulina, o.a.). Crkva je takođe bila sastavljena od stranaca (nejevreja, o.a.) i prvi put posle jevrejskih biskupa (sveštenika koji su se birali među Jevrejima-judeohrišćanima, preobraćenicima u prve hrišćane, o.a.), izabran je za biskupa Markus“

Isto čini i u nastavku daljeg teksta, samo što sada za svoj izvor koristi drugog autora, Justina, iz njegovog dela „*Prva Apologija*“, 31.5-6, pa ga citirajući kaže: „*I u ovome ratu samo hrišćani koji se nisu odrekli Isusa kao Mesije i nisu bili spremni da hule na njega, bivali su smatrani, od strane vođe jevrejskih ustanika Barkošebasa* (Simon Bar Kohba, vođa jevrejskog ustanka, o.a.), kao velike izdajice.

U svom radu „**Hronika**“ piše:

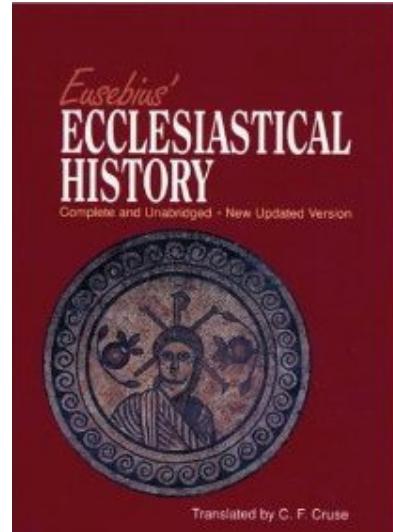
„*Hadrijan, godina 16: Jevreji, koji su se digli na oružje, opustili su Palestinu za vreme perioda u kome je guverner provincije bio Tineus Rufus, kome je Hadrijan poslao vojsku sa naredbom da pokori pobunjenike*“.

„*Hadrijan, godina 17: Košebas* (Simon Bar Kohba, vođa jevrejskog ustanka, o.a.), vođa jevrejske grupe, ubijao je hrišćane i proganjao ih, kada bi odbijali da mu pomognu protiv rimske vojske“.

„*Hadrijan, godina 18: Jevrejski rat koji je buknuo u Palestini dostigao je svoj vrhunac i kraj. Svi problemi sa Jevrejima su bili gotovi. Od tog vremena bilo im je zabranjeno da uđu čak i u Jerusalem. Prvo i najvažnije zbog zakona božjih (ovde Eusebio misli na rimske bogove, o.a.) kao grešnici (zbog neverovanja u rimske bogove, o.a.), kao i zbog službene zabrane od strane Rimljana. U Jerusalemu je postavljen prvi biskup od stranaca (nejevreja, o.a.) od kada se prestalo birati biskupe samo od Jevreja* (preobraćenih Jevreja koji su postali prvi hrišćani i zvali se judeohrišćani, o.a.)“.

„*Hadrijan, godina 19: Aelia* (Jerusalem, o.a.) je osnovana od strane Aelia Hadrijana. I pred ulazom gradske kapije, koja izlazi na cestu koja vodi prema Betlehemu, on (Hadrijan, o.a.) je postavio mramorni idol-spomenik svinje koja je trebala da oslikava potčinjenost Jevreja Rimskoj vlasti.“

U delu ovog svog rada „Hronika“, u odeljku koji nosi podnaslov „*Hronika Egipta*“, Euzebio nabrala egipatske faraone (vladare) po dinastijama, uz

Euzebijeva „Istorija sveštenstva“, savremeno izdanje

navođenje samog imena faraona i koliko je godina vladao. Uz pojedina imena daje i određene komentare koji se tiču nekog događaja koji se desio za vreme vladavine nekih od tih pomenutih vladara. Ovde se mora naglasiti da su te njegove liste i spiskovi egipatskih vladara i prikaz dužine njihovog vladanja (kao delom i liste nabranjanja vladara ostalih carstava: kaldejskog, asirskog, medianskog, lidijskog, perzijskog, grčkog, Korinta i Sparte, manjih carstava Azije, Sirije i Rima) neažurne (nedovoljno tačne) sa aspekta današnje moderne istoriografije i njenih saznanja, kako u imenima samih vladara, tako i u godinama njihovog vladanja, ali su svakako sa aspekta vremena u kome su nastale i pisane predstavljale značajan istoriografski rad i istorijski materijal. Ponekad ne možemo prepoznati imenom ni samog vladara kojeg pominje, u odnosu na savremena istorijska znanja, kao ni vreme njegovog vladanja.

To je slučaj i u nabranjanju faraona XVIII egipatske dinastije (kako Euzebio kaže „14 kraljeva Diospolisa“) gde u pominjanju imenâ faraona, on pominje i ime egipatskog vladara „Ašenšersesa, 16 godina“ uz čije ime dopisuje komentar: „*U vreme njegove vladavine, Mojsije kao vođa Jevreja, izvodi ih iz Egipta*“.

Prema ovom njegovom navodu imena egipatskog vladara (i dužine njegove vladavine) ne može se tačno reći o kom je faraonu ovde reč, sa aspekta savremene istoriografije, jer taj istorijski događaj se odnosi na period vremena vladavine od faraona Tutmosa III (1479.- 1425.g.p.n.e.) do faraona Merenptaha (1213.- 1203.g.p.n.e.).

Dalje, u nabranjanju vladara XXVI dinastije („9 kraljeva Sais“) on uz pominjanje imena egipatskog vladara Neke II, 6 godina vladanja, kaže: „*On je osvojio Jerusalem, i uzeo kralja Joahaza i odveo ga kao zarobljenika u Egipt*“.

U daljem nabranjanju vladara ove XXVI dinastije, Euzebio uz pominjanje imena egipatskog vladara Aprija, 25 godina, kaže: „*Preostali Jevreji su pobegli njemu nakon što je Jerusalem bio osvojen od strane Asiraca*“.

Ovde je, uz par primedbi sa aspekta savremene istoriografije (bilo je 7 vladara 26. dinastije – a ne 9, Neko II je vladao 15 godina - a ne 6, Aprije je vladao 20 godina - a ne 25), komentari dati za ove vladare u vezi sa Jevrejima su potpuno istorijski tačni.

Faraon Neko (Nekau) II (610.- 595.g.p.n.e.) je bio treći faraon XXVI dinastije Saiskog razdoblja Egipta. Posle Nekovog prelaska Eufrata i zauzimanja Harana (u borbi protiv neovavilonskog kralja Nabopolasara /625.-604.g.p.n.e./), po povratku zauzima Jerusalem i svrgava judejskog kralja Joahaza (609.g.p.n.e.) kojeg odvodi u ropstvo u Egipt, gde Joahaz na kraju i umire.

Takođe, istorijski je potpuno dokazano da kada je vavilonski kralj Nabukodonosor II (605.- 562.g.p.n.e.) zbog odbijanja lojalnosti Vavilonu judejskog kralja Sedekije (597.- 586.g.p.n.e.), a sve uz podršku egipatskih faraona Psamteka II (595.- 589.g.p.n.e.) i Aprija (589.- 570.g.p.n.e.), kaznio Jevreje tako što je 18. jula 586.g.p.n.e. zauzeo, porušio i spalio Jerusalem i jevrejski Hram, a deo Jevreja je tada spas potražio begom u Egipt kod faraona Aprija.

Jevreji se u „Hronici“ Euzebija pominju i u posebnom poglavljtu koje nosi

podnaslov „**Hebrejska hronika – od Adama do Mojsija – Od Mojsija do Makabejaca**“.

I u svom radu „**Propovedanje jevanđelizma**“ (*Demonstratio Evangelica*), 6.13, Euzebio piše sledeće: „*U naše vreme videsmo Sion* (Judeju, o.a.), *nekada poznat i čuven po obrađenoj zemlji kojom su orali upregnuti volovi, a sada zapušten i opustošen, i Jerusalem*, kako priče kažu, *pust kao prazna kuća*“.

Ostali rimski pisani izvori

Kamena ploča sa imenom cara Tiberija i Poncija Pilata – 26.- 37. g.

U junu 1961. godine italijanski arheolozi su prilikom iskopavanja koja su vršili na lokalitetu rimskog amfiteatra u gradu Cezareji na obali Mediterana (današnji Izrael) pronašli kamenu ploču od krečnjaka visine 82, širine 68 i debljine 20 cm, koja je očito bila deo većeg kamenog monumenta iz pozorišta u Cezareji posvećenog rimskom imperatoru Avgustu Tiberiju (14.- 37. god.).

Ovaj artefakt je značajan jer nam govori o istorijskoj okolnosti rimske uprave Judejom početkom 1. veka nove ere, preko svojih prefekta (prokuratora), pominjući direktno i ime samog upravitelja i ime rimskog imperatora.

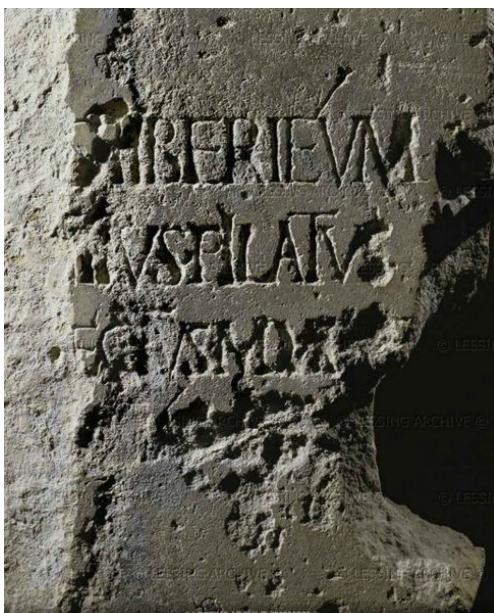
Na njoj je, na latinskom ispisu u tri reda, imenom pomenut i rimski imperator Avgust Tiberije i rimski guverner Judeje - Poncije Pilat, peti rimski

guverner (prokurator) Judeje, koji je službovao u Jerusalemu, a kojeg je na tu funkciju postavio sam Tiberije.

Na ploči je pisalo: „August Tiberije, Poncije Pilat prefekt (upravitelj) Judeje“.

[DIS AUGUSTI]S TIBERIEUM
[PO]NTIUS PILATUS
[PRAEF]ECTUS IUDA[EA]E
[FECIT D]E[DICAVIT]

Ovaj arheološki vredni artefakt se danas nalazi u Izraelskom muzeju u Jerusalemu

„Fiscus Judaicus“ (Jevrejska taksa) i novčanica rimskog imperatora Nerva – 96.- 98.godina

Za vreme Drugog Hrama u Jerusalemu obaveza svakog muškarca Jevrejina starijeg od 20 godina bila je da plaća godišnju taksu (porez) za Hram. To je bilo u duhu jevrejskog zakona. Visina te godišnje takse (poreza) je bila pola šekela. Jedini novac koji je bio prihvaćan za plaćanje tog poreza bio je jevrejski šekel, a od 126.g.p.n.e. i srebreni „Tirske šekeli“. Taj novac je bio pohranjen u blagajni jevrejskog Hrama u Jerusalemu.

Kada je 70. godine rimski general Tit osvojio i razorio Jerusalem i jevrejski Hram, zatečeno hramsko blago u njemu je opljačkano i preneto u Rim. Ovo se Rimljanim učinilo kao pogodna prilika i način kojim bi prikupljali i dalje novac za sebe, pa je uvedena obaveza da svi slobodni Jevreji moraju i u buduće da plaćaju ovu taksu, koja je potom slata u Rim za potrebe rekonstrukcije hrama rimskega boga Jupitera (Optimus Maksima) na Kapitolu, koji je bio razoren za vreme građanskog rata u Rimu.

Ova obaveza se nazivala „Jevrejska taksa (Taksa za Jevreje)” ili na latinskom „*Fiscus Judaicus*”. Rimski ubirači takse su to prikupljanje novca provodili vrlo revnosno i na uvredljiv način utvrđujući ko je Jevrej, a ko ne, javnim uvidom u cirkumciziju (obrezanost) poreznika. Ovaj uvredljivi način utvrđivanja jevrejskog porekla prekinuo je rimski imperator Nerv (96.- 98. god.) fiskalnom reformom kojom se ukida taj javni način uvida u identifikovanje Jevreja, ali sama obaveza plaćanja te takse ostaje i dalje.

U znak obeležavanja ove reforme koja se odnosila na pomenutu taksu za Jevreje (*Fiscus Judaicus*), Nerv izdaje prigodnu novčanicu - veliki bronzani *sekterius*. Ova novčanica osim portreta laureata Nerva i latinskog ispisa njegovog imena na pročelju, na poledini je sadržavala oslikani motiv palminog drveta (ustaljenog simbola za Jevreje i Judeju) i latinski natpis **FISCI IVDAICI CAL VMNIA SVBLATA** (**Uvreda na ime „Jevrejske takse“ je uklonjena**) (misli se na način utvrđivanja ko je Jevrej).

Obaveza plaćanja ove takse za Jevreje ostala je sve do sredine 3. veka.

Rimski novac kovan u slavu osvajanja Judeje - „Judea devicta, Judea Capta“ – 71.q.

Trijumf ove pobede ovekovečen je i izdavanjem posebnog novca sa likom uplakane Jevrejke pod palminim drvetom (alegoričnim simbolom Judeje) i sa latinskim natpisom „**Judea devicta, Judea capta**“ – „Judeja poražena, Judeja osvojena“.

Ovaj zapis koji susrećemo na rimskom novcu kovanom u čast osvajanja i pokoravanja Judeje još je jedan vanbiblijiski i van jevrejski artefakt i istorijski dokument u kome se pominje određeni trenutak iz istorije antičke Judeje, kao jevrejske države.

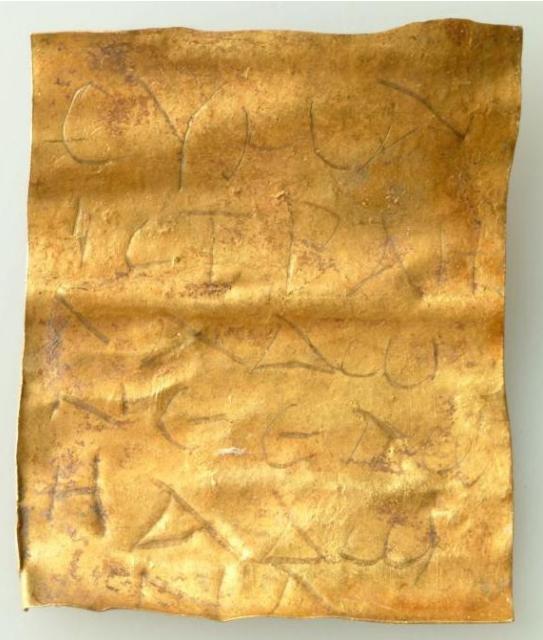
Rimski novac sekterijan (sestertius) koji daje kovati i izdaje rimski car Vespačjan, 71. godine, kojim slavi pobedu nad Jevrejima Judeje. Na tom novcu piše „Judeja capta“ (Osvojena Judeja)

Zlatna pločica sa ispisom jevrejske molitve – 3. vek

Arheolozi Univerziteta u Beču sa odseka Instituta za praistoriju i ranu istoriju, predvođeni arheologom Nives Doneu, pronašli su 2006. godine u blizini današnjeg austrijskog grada Halbturna, u jednom rimskom dečijem grobu, zlatnu pločicu – amulet (amajliju), sa kratkim zapisom na grčkom jeziku, na kojoj je bila ispisana jevrejska molitva. Iako je ispis na toj zlatnoj, 2,2 cm dugoj pločici, bio na grčkom jeziku, utvrđeno je da je reč o rimskom artefaktu iz 3. veka, jer je i pronađeno na rimskom groblju sa 300 grobnih mesta. To je vreme kada je ova oblast bila u sastavu rimske provincije i kada su rimska imanja i posedi u okolini, služili za proizvodnju hrane za susedne, tadašnje antičke rimske gradove Karnuntum, Gior i Sopron.

Posle sloma Drugog jevrejskog ustanka (132.- 135. god.) Rimljani su raselili veliki broj Jevreja iz Judeje po mnogim provincijama rimskog carstva. Oni su odlazili ili kao slobodni ljudi, ili kao robovi, što je u ovom slučaju verovatno bila reč, gde su radili na pomenutim imanjima. Ovo je ujedno i najstariji dokaz jevrejskog prisustva na teritoriji današnje Austrije. Na pomenutom lokalitetu su pronađeni još jedan zlatni i tri srebrena amuleta koja su očito pripadala rimskim vojnicima iz susednog kampa rimske legije.

Razlika ovih i prvo pomenutog amuleta je što su ostali ispisani tzv. *magičnim tekstovima protiv demona* (što je tada bio običaj kao „za sreću“ i odbranu od „zla“), dok je na prvoj amajlji bio isписан tekst esencijalne molitve jevrejskog verovanja: „**Čuj, O Izraelu, Gospod je naš Bog, Gospod je naš jedini**“.

Pomenuti zlatni amulet se danas nalazi u fundusu Državnog muzeja urgenland u Aizenštatu.

Sadržaj:

1. Grčki izvori i dokumenta

- Heliodorova kamena stela (ploča) – 178.g.p.n.e.

• Rukopisi grčkih antičkih istoričara

- Diodorus Sikulus
- Jazon iz Sirene
- Apian od Aleksandrije
- Porfirije od Tira

2. Rimski izvori i dokumenta

- Rukopisi Filona Aleksandrijskog (Filo Judeusa) – početak 1. veka nove ere

- „Jevrejski rat“ i „Jevrejske Starine“ Jozefa Flavija - 75.- 79. g.

- Analii i „Istorija“ Kornelija Tacita – kraj 1. veka

- „Rimska istorija“ Kasia Dia – kraj 1. i početak 2. veka

- „Istorija Crkve“ i „Hronika“ od Euzebia iz Cezareje – 4. vek

• Ostali rimski pisani izvori

- Kamena ploča sa imenom cara Tiberija i Poncija Pilata – 26.- 37. g.

- „Fiscus Judaicus“ (Jevrejska taksa) i novčanica rimskog imperatora Nerva – 96.- 98.g.

- Rimski novac kovan u slavu osvajanja Judeje - „Judea devicta, Judea Capta“ – 71.g.

- Zlatna pločica sa ispisom jevrejske molitve – 3. vek